

збалансованого бюджету, а з наявністю стійкого позитивного сальдо. Якщо доходи бюджету будуть переважати над видатками, а боргові виплати – над новими запозиченнями, то можливе зменшення державного боргу. Зрозуміло, що це орієнтири майбутнього, реалізація котрих залежить від багатьох чинників.

Таким чином, більш реальним на сучасному етапі здається завдання максимально знизити темпи приросту державного боргу і забезпечити збалансований бюджет. Крім того, також необхідно провести заміну дорогих позикових ресурсів більш дешевими. При цьому

слід зважати на те, що довготривале кредитне фінансування не може бути ціллю, а тільки засобом вирішення поточних завдань.

1. Ермошенко М.М. Фінансова безпека держави. – К: Київ. нац. торг.-економ. ун-т, 2001. – 309 с.; 2. Мунтян В.І. Економічна безпека України. – К.: КВЦ, 1999. – 464 с.; 3. Корнєєв В.В. Нові підходи до формування державної боргової політики // Наукові праці НДФІ: Зб. наук. пр. – К.: НДФІ. – 2003, вип. 3 (22). – С. 104-112.; 4. Офіційний сайт Національного банку України – <http://www.bank.gov.ua>

Надійшло до редколегії 18.09.2009

О. Гордей, канд. екон. наук, доц.

СОЦІАЛЬНА СКЛАДОВА СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНЯ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

У статті запропонований новий методологічний підхід до дослідження рівня життя населення, заснований на поєднанні моделі соціально орієнтованої ринкової економіки з новою парадигмою, виробленою останніми роками світовою спільнотою, коли вищою метою і цінністю економічною розвитку стає людина. Автором розроблена система фінансового забезпечення рівня життя населення. Визначено місце соціальної складової у загальній системі фінансового забезпечення рівня життя населення.

In the article the new methodological going near research of standard of living of population was offered, based on combination of model of the socially oriented market economy with a new paradigm, mined-out the last years world association, when by a higher purpose and value economic development a man becomes. The system of the financial providing of standard of population's living an author was develop. The place of social constituent in the general system of the financial providing of standard of population's living of was certain.

Соціальна складова системи фінансового забезпечення рівня життя населення направлена на дотримання соціальних нормативів, що закладені, насамперед, в бюджетній політиці. Можна запропонувати новий методологічний підхід до дослідження рівня життя населення, заснований на поєднанні моделі соціально орієнтованої ринкової економіки з новою парадигмою, виробленою останніми роками світовою спільнотою, коли вищою метою і цінністю економічною розвитку стає людина. Таке уявлення вимагає нових системних підходів до фінансового забезпечення та оцінки рівня життя населення, переосмислення механізму державного регулювання рівня життя, його соціально-економічної диференціації, методів, інструментів (регуляторів), принципів, а також місця і ролі індикаторів рівня життя в державних програмах соціального та економічного розвитку.

Зазначимо, що рівень життя повинен розглядатися як стратегічна орієнтація соціально-економічної політики держави, а індикатори рівня життя – стати пріоритетними (цілевстановлюючими) і включатися в усі національні стратегічні плани, політику, програми розвитку, як на національному, так і на регіональному рівні, що у свою чергу зводиться до загальної системи фінансового забезпечення рівня життя населення. При виборі довгострокової стратегії соціально-економічного розвитку пріоритет повинен бути відданий покращенню рівня життя населення. Саме виходячи з цілей підвищення рівня життя слід визначити цілі, завдання і національні пріоритети соціально-економічного розвитку по відношенню до параметрів економічного зростання, що дає найбільший ефект при вирішенні соціально-економічних завдань.

Соціальна політика держави може бути науково-обґрунтованою тільки при використанні достовірної інформаційної бази. У сучасних умовах усе більшого значення набувають моніторинги – соціально-економічних процесів, прогностичні оцінки різних варіантів трансформації соціальної політики, а також значний розрив рівня життя населення в різних стратах (рівнях) в Україні (між "багатими", "бідними" і "середнім класом"). У зв'язку з цим, нами розроблена система індикативного моніторингу рівня життя населення, що дозво-

ляє визначити рівень життя в країні та ефективність його фінансового забезпечення, ступінь його міждержавної диференціації, і, в рамках досліджуваної проблеми, виявити пріоритетні напрями державної соціальної політики з подолання нерівності.

Соціальна складова системи фінансового забезпечення рівня життя населення включає в себе систему практичних заходів, що проводяться урядом через місцеві й регіональні органи влади, направлених на поліпшення якості та рівня життя великих соціальних груп, що фінансуються із засобів держбюджету і відповідних ціннісним орієнтаціям суспільства на довготривалу перспективу. Соціальна складова бюджетної політики це складова частина загальної стратегії держави, що відноситься до соціальної сфери: цілеспрямована діяльність з вироблення і реалізації рішень, що безпосередньо стосуються людини, його положення в суспільстві; з надання йому соціальних гарантій з урахуванням особливостей різних груп населення країни що проводиться урядом, всіма гілками і органами влади.

Крім того, соціальна складова системи фінансового забезпечення рівня життя має спиратися на широку суспільну підтримку, оскільки призначена акумулювати, розподіляти фінансові ресурси Державного бюджету на потреби і цілі соціального розвитку громадян та подальшого економічного розвитку. Завдання соціальної складової бюджетної політики охоплюють стимулювання економічного зростання і підпорядкування виробництва інтересам споживання, посилення трудової мотивації і ділової активності, забезпечення належного рівня життя і соціального захисту населення, збереження культурної і природної спадщини тощо.

Для ефективного здійснення своїх соціальних функцій держава має в своєму розпорядженні такі потужні важелі як законодавство країни, Державний бюджет, система податків і мит. Досвід більшості держав світу доводить – при всій об'єктивній залежності вирішення соціальних проблем від економічного стану в країні соціальна складова бюджетної політики володіє самостійністю, здатна своїми важелями сприяти підвищенню рівня життя населення, робити стимулюючий вплив на прагнення громадян до

соціального прогресу. У сучасних умовах соціальна складова бюджетної політики повинна бути пріоритетна в умовах фінансово-економічної кризи.

Конституція України (ст. 13) встановлює: Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом [1].

Відповідно до змін, що відбуваються в державі, на правленими на розвиток системи індикативного управління фінансовою системою, однієї з форм ведення моніторингу нами запропоновано дослідження складових системи фінансового забезпечення рівня життя населення щодо встановлених державою соціальних нормативів, що визначаються на конкретний часовий період і дозволяють оцінити ефективність реалізації соціальних програм, що діють в державі.

Вважаємо, що проведення подібних моніторингових дозволить достатньо об'єктивно оцінити ефективність фінансового забезпечення рівня життя населення й обґрунтувати основні пріоритетні напрями додаткових зусиль держави в здійсненні соціально-економічної політики як на макrorівні, так і на рівні суб'єктів господарювання.

Розглядаючи людину одночасно як істоту біологічну та як істоту соціальну, виходячи з певних методологічних підходів і вимог, представляється можливим виділення певних блоків показників, які утворюють систему фінансового забезпечення життєдіяльності населення: рівень життя населення, якість населення, рівень соціальної інфраструктури, якість компонентів екосистеми.

Початок двадцятого першого століття, за свідченнями вчених, характеризується значною зміною системи цінностей, цільових орієнтирів і критеріїв суспільного прогресу.

Посилюється роль чинників, які визначають умови життя людини, рівень та якість його життя. Ідеї про те, що люди та їх розвиток є не тільки засобом, але й основною метою суспільного прогресу, почали отримувати широкую підтримку в економічних дослідженнях, при розробці національних і регіональних програм розвитку. Центральна ідея нової концепції полягає в тому, що рівень життя повинен оцінюватися за можливістю людей вести таке життя, яке вони вважають гідним, а не тільки за середнім значенням рівнів доходів населення. Дохід повинен розглядатися не як кінцева мета, а як засіб, що розширює людський вибір в сфері охорони здоров'я, освіти, економічної і суспільної діяльності. В даний час людський потенціал признається головною складовою національного багатства і основною рушійною силою економічного зростання, його метою [2, с. 3]. Вважаємо, що забезпечення ефективного функціонування системи фінансового забезпечення рівня життя населення дозволить підвищити показник людського потенціалу в Україні.

Також, система фінансового забезпечення міститиме сукупність інтегральних показників за допомогою яких можна оцінити ефективність використання фінансових ресурсів в процесі збільшення рівня життя громадян країни. Інтегральні оцінки рівня життя можна проводити за допомогою різних структурних компонентів (табл. 1). Серед найбільш використовуваних – освіта, здоров'я, доходи й інфраструктура (базові потреби). Найменш використовуваними, але, на наше переконання, основними і необхідними у системі фінансового забезпечення рівня життя населення є рівень бідності, рівень ВВП на душу населення, соціальна захищеність, рівень безробіття та рівень заощаджень.

Таблиця 1. Система структурних компонентів соціальних індикаторів рівня життя*

Показники	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Композитні індекси базових потреб	+	+	+	+							
Ранг рівня життя	+	+	+	+	+			+	+		+
Комбінований індекс рівня життя		+		+	+	+	+	+	+	+	+
Індекс фізичного рівня життя	+	+	+								
Індекс розвитку людських ресурсів				+						+	

* розроблено автором

У таблиці представлені наступні структурні компоненти:

- ✓ динаміка демографічних процесів;
- ✓ освіта і навчання;
- ✓ здоров'я і харчування;
- ✓ населені пункти, інфраструктура, зв'язок;
- ✓ соціальна стабільність;
- ✓ культурні, соціальні та сімейні цінності;
- ✓ ресурси і стан природного середовища;
- ✓ фінансова система;
- ✓ доходи населення;
- ✓ бідність і нерівність;
- ✓ заощадження.

Аналізу переваг і недоліків інтегральних оцінок присвячено безліч публікацій, тому при розробці загально-го інтегрованого індексу фінансового забезпечення рівня життя населення важливо враховувати найбільш критиковані якості. Також, слід мати на увазі, що наукове співтовариство розділилося на два непримиренні табори: прихильників і супротивників інтегральних індексів. Останні піддають критиці практично всі аспекти, указуючи на не включення значущих показників; структурну незбалансованість, неможливість знаходження загальних індикаторів для розвинених країн та країн, що розвиваються, дуже велику залежність більшості індикаторів від показника доходу, що ставить під питання саму необхідність багатокomпонентних оцінок, дові-

льність вибору показників-зважувачів тощо. У цій критиці немало справедливих думок.

Ряд авторів вважає, що при зіставленнях синтетичних індексів втрачаються відмінності в складових компонентах і змінних, що знижує їх значення для проведення порівняльного аналізу, "багаторозмірність" і "мультифункціональність" синтетичних показників перешкоджають чіткій інтерпретації їх значень. Прихильники застосування інтегральних індексів, навпаки, стверджують, що їх значення відносно легше піддаються інтерпретації, чим значення окремих змінних [3, с. 8-13]. У цілому питання про застосування комплексних індексів до цих пір залишається спірним.

Узагалі західний досвід оцінок рівня життя, зокрема на основі інтегральних показників, можна використовувати з великими припущеннями. У цих дослідженнях найбільша увага приділяється або новим якісним аспектам рівня життя, що відображають проблеми і потреби розвинутого суспільства (соціальної ізоляції, участі в ухваленні рішень та ін.), або створенню методів для країн, що розвиваються, дозволяють проводити вимірювання в умовах неповноти або невірогідності інформації за основними аспектами рівня життя, таким як доступ до базових послуг, дохід тощо [4, с. 33-34].

Методика оцінки соціально-економічного розвитку регіонів, що використовується Міністерством економічного розвитку і торгівлі Російської Федерації націлена

на створення інтегрального індексу [5]. Соціальні індикатори складають майже половину (5 з 12), в їх виборі є такі два пріоритети.

Перший – прагнення відобразити основні аспекти соціального розвитку і рівня життя: рівень доходів і зайнятості, гостроту проблеми бідності, розвиток соціальної інфраструктури, як платних послуг, так і забезпеченості послугами освіти і охорони здоров'я. Другий – посилення ролі доходів населення за допомогою відбору показників. Фактичне потроєння ваги доходів в комплексній оцінці відбувається за рахунок використання як індикатора показників обсягу роздрібної торгівлі і платних послуг, на душу населення, що мають високу кореляцію з купівельною спроможністю доходів. Можна погоджуватися або оспорювати таке посилення прибуткового параметра в оцінці розвитку, але у будь-якому випадку цей ефект потрібно враховувати при оцінці комплексного рейтингу.

У даній методиці є й інші змістовні проблеми: зниження ваги освіти і охорони здоров'я, що є неприпустимим для визначення рівня фінансового забезпечення

рівня життя населення як в Україні, так і в інших країнах; недостатня обґрунтованість відбору показників розвитку соціальних послуг і зайнятості. Для охорони здоров'я використовуються дублюючі один одного показники забезпеченості лікарями і поліклінічним обслуговуванням, для освіти вибрані показники забезпеченості дитячими дошкільними установами і чисельності випускників професійних учбових закладів. При цьому не враховується, що забезпеченість дітей дошкільним вихованням залежить не тільки від доходів сімей, але і від сімейного складу, рівня урбанізації, і в результаті втрачається змістовний сенс показника як індикатора соціального розвитку. Щоб уникнути цих дефектів, принципом відбору повинні бути не тільки структурна збалансованість показників за основними соціальними блоками, але й оцінка їх здатності відображати регіональну диференціацію рівня життя.

Виходячи із вищезазначеного пропонуємо систему фінансового забезпечення рівня життя населення (рис. 1).

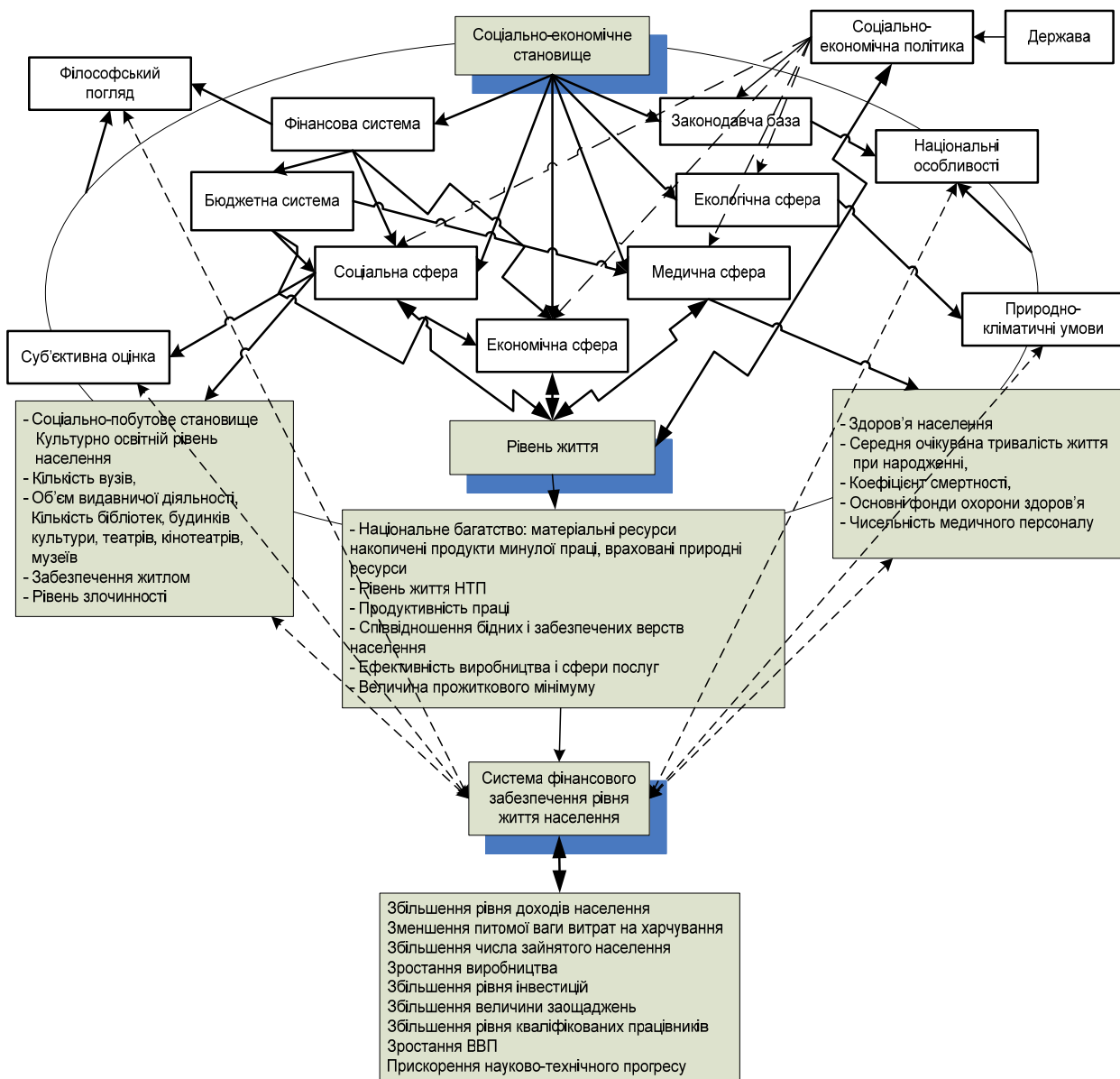

Рис. 1. Схема системи фінансового забезпечення рівня життя населення (розроблено автором)

Таким чином, соціальне забезпечення основних показників, що характеризують рівень життя населення

може бути представлене у вигляді загальної ієрархічної системи критеріїв і показників у системі фінансового

забезпечення рівня життя населення. Причому необхідно відмітити, що всі критерії і властивості даної категорії складають систему взаємозв'язаних, взаємовпливаючих один на одного характеристик, і нами розглядається саме система їх фінансового забезпечення, а в ній, як відомо, функціонування кожної складової є умовою повноцінного функціонування усіх останніх.

Будь-яка система соціальних показників повинна завершуватися узагальнюючою політикою, яка б відповідала загальній фінансовій політиці, що впроваджується або діє в державі, що забезпечує методологічну єдність всіх приватних показників системи фінансового забезпечення рівня життя населення і однозначну оцінку рівня і динаміки досліджуваного процесу. На нашу думку,

вирішення даної проблеми можливе лише при розробці чіткої системи фінансового забезпечення рівня життя населення для можливості розрахунку узагальнюючого інтегрального показника, який міг би виконувати функції критерію рівня життя.

1. Конституція України. – Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР із змінами і доповненнями // <http://zakon1.rada.gov.ua>. 2. Доклад о развитии человека 2005. – М.: "Весь Мир", – 2006. – 416 с. 3. Андрієнко В.Ю. Статистичні індекси в економічних дослідженнях. – К.: 2004 р. – С. 8-13. 4. Мандибура В. О. Рівень життя населення України та проблеми формування механізмів його регулювання. – К.: Парламентське вид-во, 1998. – 256 с. 5. Офіційна Інтернет сторінка Міністерства економічного розвитку Російської Федерації: <http://publish2.economy.gov.ru/mert>.

Надійшла до редколегії 28.09.2009

Я. Белінська, канд. екон. наук, доц.

СТРУКТУРНІ ДИСПРОПОРЦІЇ РИНКУ КАПІТАЛУ В КРАЇНАХ З ТРАНСФОРМАЦІЙНОЮ ЕКОНОМІКОЮ

На сучасному етапі загострилося питання пошуку довгострокових ресурсів розвитку. Об'єктивною умовою його вирішення є налагодження ефективної роботи ринку капіталу на основі врахування особливостей і тенденцій розвитку ринку капіталу зарубіжних країн. Про них і йдеться у даній статті.

On the modern stage of development the question of search of long-term resources of development was intensified. The objective condition of his decision is adjusting of effective work of capital market on the basis of account of features and progress of roar of capital of foreign countries trends. The article is devoted this questions.

В умовах валютно-фінансової кризи актуалізується завдання пошуку основ ефективної економічної політики, спроможної не лише вивести країну з кризи, а й забезпечити майбутній розвиток на принципово нових засадах. Центральним питанням є відновлення нормального функціонування ринку капіталу, здатного забезпечити акумуляцію та раціональне розміщення фінансових ресурсів за уникнення накопичення надмірних ризиків. Проте в більшості країн саме ринок капіталу зазнав найвідчутнішого удару кризи і, вочевидь, його структура, інфраструктура та механізми функціонування суттєво зміняться у післякризовий період розвитку.

Незважаючи на глибоке висвітлення особливостей функціонування глобальної фінансової системи і фінансового ринку України зокрема у кризовий період, як фахівцями МВФ, так і вітчизняними науковцями – С. Архіреєвим [1], О. Барановським [2], П. Беленьким і О. Друговим [3], О. Делі, І. Дорошенко [4], О. Дзюблюком [5], С. Захарінін [6], В. Корнеєвим [7], І. Лютим та В. Міщенком [8], С. Науменковою та С. Міщенко [9], аналізу суперечностей розвитку ринку капіталу приділялося недостатньо уваги. Тому завданням даної статті взято виявлення системних суперечностей розвитку ринку капіталу, що посилює його вразливість до кризових впливів, на прикладі ринків капіталу окремих країн ЦСЄ (Польщі, Чехії, Угорщини).

Беручи за основу різні критерії ринок капіталу можна визначити як: 1) сукупність відносин, що виникають в процесі купівлі-продажу грошових коштів; 2) сектор грошового ринку, на якому продаються і купуються грошові кошти на тривалий (більше одного року термін) з метою оновлення основного і оборотного капіталу; 3) ефективний механізм, за якого приватні заощадження за посередництвом інституцій фінансового ринку з достатнім рівнем мобільності та швидкості трансформуються в корпоративні інвестиції.

В більшості оглядів центральних банків зарубіжних країн у структурі ринку капіталу окремо розглядається банківський сектор, страховий ринок та ринок капіталу, в складі якого аналізується діяльність інвестиційних і пенсійних фондів, фондів взаємного кредитування, випуск та розміщення деривативів в процесі секьюритизації (див.,

наприклад, [11]). На нашу думку, за узагальненими ознаками суб'єктів, інструментів та цілей акумулювання і розподілу коштів у структурі ринку капіталу доцільно виділити ринок послуг банківських і небанківських фінансових установ та фондовий ринок, що водночас нерозривно пов'язані через процеси секьюритизації.

Наприклад, у Польщі, активи великих банківських груп і конгломератів перевищують 85 % сукупних активів фінансових установ та організацій, що діють на ринку капіталу. Така ситуація стала результатом активних процесів консолідації, яких банківський сектор Польщі зазнав після приєднання її до ЄС – кількість банків скоротилася з 77 на початок 2000 р. до 50 у 2008 р., частка нерезидентів у банківській системі Польщі у зазначений період досягла майже 70 %. На фондовому ринку найбільшою групою інвесторів також є нерезиденти: частка іноземних банків, не фінансових установ та організацій з країн ЄС на фондовому ринку Польщі становила в середньому 74 %, на ринку корпоративних акцій – 51 %.

Внаслідок обсяги кредитів, наданих в економіку Польщі зросли за 2006-2008 рр. в 1,6 рази, зокрема довгострокові кредити (за класифікацією Народного банку Польщі – терміном понад 5 років) – в 1,9 рази. При цьому 40 % кредитів було надано на споживчі цілі, а частка кредитів на інвестиційні цілі коливалася на рівні 30-32 %. Таким чином, за бурхливого розвитку банківської системи основні фінансові потоки спрямовувалися на обслуговування споживчих потреб населення, а не на цілі оновлення капіталу.

Слабку інвестиційну спрямованість має фондовий ринок Польщі. Його особливістю є домінування ринку державних цінних паперів¹ (92,3 % всього ринку цінних

¹ Базовим інструментом на ринку державних цінних паперів є облігації з фіксованим доходом (83,7 % всіх випущених державних облігацій). Їх популярність зумовлена низькою премією за ризик ліквідності, можливістю продати без суттєвої зміни ціни та довгостроковий термін обігу (до 12 років). Останнім часом швидко розвивався ринок облігацій. Найбільшим попитом ці облігації користувалися серед іноземних інвесторів, що викупали до 80 % їх випуску. а також облігацій, призначених для продажу індивідуальному інвестору, дохід за якими був вищим, ніж дохід на банківськими депозитами. Великим серед недержавних пенсійних фондів попитом користувалися облігації, чия ціна індексувалася відповідно до темпів інфляції.